

Ezt az időjárást, ami a mostani, igazság szerint nem úgy hívják, hogy szép idő, hogy pompás idő, hogy kitűnő idő, mert az idő ezen járása egyszerűen csak kincses időnek neveztetik. Valóban az is. Ez az idő, amidőn a kalászkok nagyobbodásának zaját éjszaka megbírja hallgatni, aki ért hozzá. Minden növekszik ilyenkor, ami csak növekedék. Így, teszem azt, a paprika is most van leginkább abban a korban, amidőn kedvét kell neki keresni. Ez a kapálásban megnyilvánul. Ha a paprikát jól körülkapálják, de közben óvják is, hogy a kapavassal meg ne vágassék, az olyan valami viruló szép kiseded növény lesz, hogy gyönyörűség nézni még annak is, akinek semmi köze sincs hozzá. E kicsi szelíd bokor ekkor kezdi teremni az ő nagy gyümölcsseit, amelyek oly mérgesek, oly formátlanok, s mégis annyira kedvesek, hogy például most harmadéve is százhatvan forint volt belőle egy mázsa.

E nagy árnak oka az, hogy a vele való bánáshoz különös hozzáértés kívántatik, azonfelül elsősorban mi Urunk és Istenünk segedelme, hogy nekivaló időt adjon. Most adott, nem lehet panasz az égbeliek ellen, mert ez, bárki bármit beszéljen, kincses idő. Istentől itt már a paprika részére kívánni mit se lehet, hanem igenis a paprika kívánja az emberek részéről a kapát. Épp azon az alapon indul ki a tanyából korán reggel a fiatal Toponárszki Gergely feleségestül, menvén a földre, hogy azt jól megkapálják, mert ritkaság az, hogy munkátlanokon Isten áldása legyen.

Épp csak tavalyi házások ők, a fiatal gazda-pár, a felesége, bizonyos Bánhidy Valér, csak most számol huszonegy esztendő. Szép asszony, régi jó magyar fajta, bár az ember sem kivetős, bár mindenki tudja, akinek esze van, hogy ő rác származású. Tisza-partiak ők ugyanis, és a Tisza túlsó partját már a rácok lakják. Régi időben sok rác származott át onnan (csak egy ladik útba került), bérleni való földeket keresvén. Ezeket meg is találták, a ittragadtak, mert ragaszt a föld nagyon, s ama időkben még nem voltak hitbeli villongások. Lám, ha a Tisza árad, egyformán önt el rácot és magyart, valamint a jégeső sem lesz különben. Így apránként elmagyarosodtak, összekeveredtek, s csak a név mutatja a régi időket, természetesen azt is a maga módja szerint, mert kidobják belőle a sok kemény betűt, és Toponárszkiből Tponácski lesz, mint a Benkovszkiból Benkóczi.

Így megy hát a fiatal gazda a földre az asszonnyal, csak úgy könnyeden, mert nem messze van az, s délre hazatérnek. Csak két kapát visznek, s a vizes korszót mázatlan cserépből, amelyben olyan hús marad a víz, mintha pincében állna. Megállnak a föld szélén, tekintetükkel végigfutják a paprikabokrokat, azután egymásra néznek szótlan boldogsággal. A szerelmetesség is szebb így, májusi munkában a gyönyörű termés előtt.

- Jaj, de szép – szól az ember.

Az asszony bólint rá, s felelni akarna valamit, de ím, hirtelen megdöbben. Reszketés fut rajta végig, és elhalványodik.

- Nézze csak kend, kilelt a hideg.

Rázni is kezdi azonnal, s az ember sietve borítja vállaira a kabátját.

- Eredj csak, eredj haza, fiam, aztán pihenj le – biztatja.

- De hátha elhagy – véli az asszony dideregve. – Hisz kapálni köllene.

Hát várnak egy kicsit, de Valért egyre jobban előfogja a fázás. Csak jobb lesz ezzel hazamenni. Fogja is az egyik kapát, majd azt is hazaviszi, s megindul. Az ember pedig most már szomorúan fog a dologba. Néhány paprikatövet megkapál, amikor a szívébe üt a sejtés, s gyorsan megfordulván, Valér után tekint. És látja, hogy éppen abban a pillanatban szintén megfordul maga körül egyet a haladó asszony, aztán mint akit a villám leütött, végigesik az úton, a kapa pedig a válláról messze elrepül. Minden munkát otthagy e látványra az ember, és szalad arrafelé azzal a nehézkes futással, melyek oka a súlyos csizmákban keresendő.

- Valér! – kiáltja. – Valér!

Hát ha ítéletnapig kiabálsz is, szegény ember, hogy Valér! – ezt ugyan többé föl nem költöd. Ez meg van halva tökéletesen, mert szél érte. Furcsa az, és lelkedbe vágó dolog, ha az ember halottját az országút porában siratja zokogva, már pedig ez itt így van, mert Gergely ott térdel, forgatja, tépdesi kebléről a ruhát, és ajkán keresztül igyekszik bele életet lehelni. Nem lehet az, hogy meghalt, hisz még meleg. Az ám, de ez a meleg is hagyogítja el apránként, nincs más mit tenni, mint fölvenni a porból a holtat, s vinni a tanyaház felé. S ott ismét a nagy szomorúságok, az öregek sikoltása, a kisleány sírása, de ezekkel ne is szaggassuk senki szívét, elég, ha az övéket szaggatta. Mert nem erről van itt most szó. Ugyanis már fölállították a ravatalt, a sima ágyra tették a halottat, gyertya is égett a fejénél, míg a szomszéd Rózsa Mihály sietve hajtott a városba koporsóért, és az asszonyok imádkoztak, előbb a haldoklóért való könyörgést, aztán a bűnök bocsánatáról szólókat, hogy: Kik még az életben szenvedtek, örültök, Ez lősz majd végetök, mind ide kerültök. – Itt a királyoknak lehull koronájok, eltűnik hatalmuk – midőn mindezt már tennék, lóháton sietve ér a tanyaudvarba a kardos ember, az öreg pusztázó. Azt mondja:

- Gergő, a halottat be köll vinni a kórházba.
- Valért? – pillant föl szomorúságából Gergely. – Hisz nem gyógyítja azt, szögént, mán mög senki kórháza.
- Tudom – felelte a pusztázó -, de erre így van parancs. Majd odabent az orvosok mögvizsgálják, hogy mi ölte mög.
- Mi? Hát a szél. Az érte az úton.
- Jól van, öcsém – mondja amaz a lóról -, én elhiszöm, de odabe nem hiszik el! Azt mondják ám, hogy hátha nem az ölte mög? Hátha más?

Mikor így ököllet ekkorát a szívére csapnak Gergelynek, gyanúsítván, mintha ő ölte vplna meg Valérját, pillanatra elsötétül előtte minden, s úgy érzi, mintha kezdené elhagyni az esze. Azután kifakad, mérgesen beszél, miket csendes komolysággal hallgat végig a pusztázó. Mint olyan ember, ki szokva van ezekhez. Ezért nem is viszonzá Gergely mérges szavait, s ezt méltóságán alul levőnek is tartaná ő, ki Gergely öregapját már akkor is ismerte, mikor Gergely édesanyja még nem volt az élők között. Csak mikor a fiatal özvegy lecsillapul, szól neki:

- A törvén törvén, öcsém. Azon már te se segíthetsz. Hát csak vidd be Valért a kórházba.

Be is. Most már csakugyan, és csak azért is beviszik – féktelen módon száguldanak az indulatok Gergely kebelében. Vigyük csak, vigyük! Mikor a szomszéd, ama nevezetű Rózsa Mihály, kihozza a koporsót, holtját abba emeli Gergely szép fehér ruhában. S a szomszédasszonyok ezúttal Gergelyre példázván, az István királyunkhoz való éneket mondják, mely szerint: Rólad emlékeztén, csordulnak könnyei, Búval harmatoznak szomorú mezei, Lankadnak szüntelen vitézlő karjai, Nem szűnnek iszonyú sírástól szemei...

Lélekre lehet mondani, hogy bizony nem szűnnek iszonyú sírástól ott szemei senkinek sem. Városi ember talán nem talál e dologban oly sok iszonytatót. De itt, ahol minden másképp van, im, viszik szép Valérunk testét be a csúnyaszagú házba, hol őt halott korában késekkel vagdalni és darabolni fogják. S majd onnan léssen temetendő, több testi darabokban, mik, óh, én uram és én Istenem, föltámadáskor miként lesznek vajon ismét egygyé? Az ám. Erre feleletet senki sem ad. A tanyából lassan indul ki a kocsisor, három kocsi van éppen, mert több effajta temetéshez nem telik, mert elvégre is a paprika is csak kapálandó. Ez szomorú út, be a kórházig. És az is szomorúság, ahogy a halottat beviszik, és jönnek a tudós orvosok, és a kapitányságtól a biztos, és jönnek a törvényszéki urak, a vizsgáló, továbbá a király üdvédje, s valóban csak a jó Jézus urunk tudná megmondani, hogy még ezen felül kik is jönnek, oly sokan vannak.

Nem kell hinni, hogy sok időbe kerül, míg megállapodnak abban, hogy Valért csakugyan a szél ölte meg. A szívét érte. Irigyelte ezt a szívet a szél Gergelytől, s megölte. Nem jó dolog, de mit lehetne ellene tenni? Semmit se lehet ellene tenni. Meghalt felsőbb hatalmak végzése szerint. Jó. Ez ellen nem lehet tenni. De a formája e dolognak, a pusztázó, a kapitány, az orvosok, a törvényszékiek, a darabolás, s azon rettentő vád, hogy nem Gergely ölte-e meg Valért, mily borzasztó iszonyatosságok ezek.

Kihozzák újból a koporsót, a tanyai kocsira teszik. Valér most megy ki a földbe utoljára. Ott a pap is, ki kísérmé, csak úgy ingben, mint kórházból jötteknél szokás. És a kántor úr is a segédjét küldte el, kinek bár szebb a hangja, de azért (ugye bizony) mégsem ő a kántor? És akkor e sivárságok között megindul a temetés. Valóban, még csak keresztje sincs Valérnak, mert a sok lelki gyötrelém között elfeledkeztek arról, hogy a nevét a fába vágassák. Ellenben mezei virágokból font koszorúk lógnak a kocsik löcsein. Így haladnak a rövid úton, mely a kórháztól a temetőig vezet, csupa kórházak, börtönök és kaszárnyák között. Micsoda út ez, én jó Uram! A pap lassan megy a gyalogjárón, halottja kocsiját Gergely maga kormányozza, s ő, Valér, fejtől fekszik hozzá. A pékek kaszárnyájánál, hol épp profuntot osztanak ki, megállnak, hogy beszentelje a pap Valért, s azután szabadjára eressze.

A latin zsoltosma kezdődik, s a kántorsegéd mondja a búcsúztatót.

- Valér! Valér! – kiáltja Gergely a kocsiban, és sírva fakad.

A többiek is leveszik a kalapjukat, s gondolkozva hallgat mindenki. Mily véletlen eset ez. És mily szégyennel teli való, hogy Valért így meghurcolták, darabolták, s most ily nyomorultan, szegényesen, szégyennel kell őt vinni ki a földbe. Így meghurcoltatni.

Ki ad ezért elégtételt?

Ki ad emberek? Az Isten.

Mert ím, épp történik, hogy jön haza itt a kaszárnyák közén a gyakorlótérrel az ezred, és jön legelő egy kompánia, és kardot ránt a kapitány:

- Compagnie, habt acht! Compagnie, rechts schaut!

És a kapitány úr, a hat arany csillaggal a nyakán, a fényes kardot tisztelgésre vágja, és a legénység keményen lépdelve szíjat szalaszt, s mind valamennyi veti fejét Valér koporsója felé. Jön a másik kompánia, a harmadik, a negyedik, az aranysapkás tiszturak, a nyalka kadét urak, s a mogorva, vén őrmesterek mind-mind kommandéroznak a legényeiknek, hogy fejet vessenek a Valér koporsója felé. A kardok suhannak a levegőben, s az aranyos tiszt urak, midőn tisztelgésre lecsapnák: komoly szomorúsággal tekintenek a halottas szekér felé. És a legények levágják szintén kezüket a puska agyához, s járulnak el fővetéssel Valér előtt. Egy kompánia, két kompánia, három kompánia, egy batalion, egy egész ezred, így végigtisztelik ők Gergely halottját. Kemény, erős kommandók hallatszanak, s Gergely, kibén a könny árja most már csakugyan megindult, hátraszól a koporsóhoz:

- Valér – kérdezi büszke szomorúsággal -, Valér, hallod-e?